

**Εισήγηση: Η ειδίκευση των φοιτητών των παιδαγωγικών
τμημάτων δημοτικής εκπαίδευσης
Καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, όπως
αυτή αποτυπώνεται στα Προγράμματα Σπουδών των Τμημάτων**

Εισαγωγή

Η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών αποτελεί αναμφίβολα ένα από τα σημαντικότερα θέματα τόσο της Παιδαγωγικής Επιστήμης όσο και της εκπαιδευτικής πράξης.

Σε αντίθεση, όμως, με άλλες αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, στη χώρα μας επιχειρήθηκε μόλις στα μέσα της δεκαετίας του '80 μια μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αναμένει ακόμα τη δική της μεταρρύθμιση.

Βέβαια, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι και η μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης των δασκάλων δεν έχει ολοκληρωθεί, πράγμα που πιστεύω ότι θα φανεί και από τις αναλύσεις που θα ακολουθήσουν.

Πριν προχωρήσω, όμως, σ' αυτές θα πρέπει να διευκρινίσω ότι οι αναλύσεις μου βασίζονται αποκλειστικά στα προγράμματα Σπουδών (ΠΣ) των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΠΤΔΕ).

Επιχειρώ, δηλαδή, μια καταγραφή της «ειδίκευσης» των φοιτητών των ΠΤΔΕ, όπως αυτή αποτυπώνεται στα ΠΣ των Τμημάτων και όχι όπως γίνεται πραγματικά.

Η διερεύνηση της πραγματικής κατάστασης που επικρατεί στα Τμήματα, σε σχέση με την ειδίκευση των φοιτητών, προϋπέθετε χρόνο και μέσα που δεν είχα στη διάθεση μου. Γι' αυτό περιορίστηκα στη συγκριτική ανάλυση των ΠΣ των Τμημάτων.

1. Σύντομη ιστορική αναδρομή

Τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών θεσμοθετήθηκαν με το Νόμο 1268/82. Στο άρθρο 46 του Νόμου προβλέπεται ότι:

«Κατ' εξαίρεση της διαδικασίας της παραγράφου 6 του άρθρου 6, ιδρύονται Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Παιδαγωγικά Τμήματα Νηπιαγωγών στα Πανεπιστήμια Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Πατρών, Ιωαννίνων, Θράκης και Κρήτης».

Αυτό ήταν και το πρώτο βασικό λάθος. Ότι δηλαδή, θεσμοθετήθηκαν δύο κατηγορίες Παιδαγωγικών Τμημάτων, ανεξάρτητων μεταξύ τους.

Οι Κύπριοι, ευτυχώς, δεν διέπραξαν το ίδιο λάθος, αλλά ίδρυσαν «Τμήμα Επιστημών της Αγωγής» με δύο κατευθύνσεις, Δασκάλων και Νηπιαγωγών.

Στο άρθρο 46 του Νόμου 1268/82 προβλέπεται επίσης ότι με ΠΔ ρυθμίζονται θέματα που αφορούν:

- στην έναρξη λειτουργίας των Τμημάτων και εισαγωγής φοιτητών σ' αυτά,
- στην παύση λειτουργίας των Παιδαγωγικών Ακαδημιών (ΠΑ) και Σχολών Νηπιαγωγών (ΣΝ),
- στην προκήρυξη και κάλυψη των πρώτων επτά (7) θέσεων ΔΕΠ στα Τμήματα,
- στη ρύθμιση της «τύχης» του προσωπικού των ΠΑ και ΣΝ,
- στη ρύθμιση των περιουσιακών στοιχείων των ΠΑ και ΣΝ, κ.λπ. (βλ. ΠΔ 320/83, ΦΕΚ 1167/7.9.83, τ. Α').

Τα λάθη που διαπράχτηκαν στη δεκαετία λειτουργίας των Π.Τ. (1984-1994), είναι κάρα πολλά και δεν θα αποτελέσουν αντικείμενο ανάλυσης της εισήγησης μου. Δεν μπορώ όμως να μην αναφέρω ορισμένα απ' αυτά, που θα μπορούσαν και θα έπρεπε να έχουν αποφευχθεί.

Εννοώ:

- την παράλληλη λειτουργία ΠΤ και των ΠΑ και ΣΝ μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980¹,
- τη μεταβίβαση των περιουσιακών στοιχείων των ΠΑ και ΣΝ σε φορείς άλλους από τα ΠΤ, που ήταν οι «φυσικοί κληρονόμοι»,
- την κηδεμόνευση των μη αυτόνομων Τμημάτων από τη γραφειοκρατία του ΥΠΕΠΘ,
- τον μέχρι σήμερα αποκλεισμό των πτυχιούχων των ΠΤ από την εκπαιδευτική πράξη, και, τέλος,
- την ίδρυση ενός υπερβολικά υψηλού αριθμού ΠΤ.

Σχετικά με το τελευταίο θα 'θελα να υπογραμμίσω ότι η Ίδρυση πολλών Τμημάτων οδήγησε από τη μια στην κατασπατάληση του επιστημονικού δυναμικού, και από την άλλη στη μαζική παραγωγή άνεργων παιδαγωγών.

Υπενθυμίζω ότι σήμερα λειτουργούν 9 ΠΤΔΕ και 9 Νηπιαγωγών, στα οποία εισάγονται κάθε χρόνο σχεδόν 2.000 φοιτητές (από 1.000 σε κάθε κατηγορία), ενώ ο αριθμός των αδιόριστων δασκάλων/διδασκαλισσών έχει ξεπεράσει τις 18.000 και εκείνος των νηπιαγωγών τις 7.000. Από την άλλη πλευρά ο αριθμός των διοριστέων κατ' έτος δεν ξεπερνά τους 1.200 δασκάλους/δασκάλες και τους 350 νηπιαγωγούς (βλ. Πίνακας 5).

Σ' ό,τι αφορά την αποστολή των ΠΤ έχουν γραφτεί πολλά στο παρελθόν και γράφονται και σήμερα {βλ. π.χ. η λέσχη των Εκπαιδευτικών τ. 5/94, Εκδ. Πατάκη}.

Στο ΠΔ 320/83, αρθ. 2, που εκδόθηκε βάσει του άρθρου 46 του Ν 1268/82, η αποστολή των Τμημάτων καθορίζεται ως εξής:

«Τα Παιδαγωγικά Τμήματα έχουν στα πλαίσια του άρθρου 1 παρ. 2 του Ν 1268/82, ειδικότερα ως αποστολή:

α) Να καλλιεργούν και να προάγουν τις Παιδαγωγικές Επιστήμες, με την ακαδημαϊκή και την εφαρμοσμένη διδασκαλία και έρευνα.

β) Να παρέχουν στους πτυχιούχους τα απαραίτητα εφόδια που θα εξασφαλίζουν την άρτια κατάρτιση τους για την επιστημονική και επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

γ) Να συμβάλλουν στην εξύψωση του επιπέδου και στην κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών της Εκπαίδευσης σε ό,τι αφορά σε ζητήματα Παιδαγωγικής.

δ) Να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση και επίλυση παιδαγωγικών προβλημάτων εν γένει».

Μετά την ψήφιση του Ν. 1268 και ιδιαίτερα μετά την έκδοση του ΠΔ 320 ξεκίνησε μια έντονη αρθρογραφία γύρω από την αποστολή και τη λειτουργία των ΠΤ και ιδιαίτερα γύρω από το Πρόγραμμα Σπουδών (ΠΣ) τους, κυρίως από παιδαγωγούς, αλλά και από άλλους πανεπιστημιακούς, καθώς και συνδικαλιστές.

Στα πλαίσια της εισήγησής μου δεν μπορώ φυσικά να αναφερθώ συνολικά σ' αυτή την αρθρογραφία. Θεωρώ όμως αναγκαία μια σύντομη αναφορά στο δημόσιο διάλογο που ξεκίνησε με άρθρο του καθηγητή Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Κρήτης Βασίλη Κρεμμύδα στην εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, την 1η Ιουλίου 1984 με τίτλο «Παιδαγωγικά Τμήματα και Σπουδές». Αυτός ο διάλογος διήρκησε μέχρι τον Οκτώβριο του 1984 και ενεπλάκησαν σ' αυτόν γνωστοί παιδαγωγοί, όπως ο Α. Καζαμίας, ο Α. Κοσμόπουλος και ο Π. Ξωχέλης, καθώς και ο τότε πρόεδρος της ΔΟΕ, Μ. Παπαχρίστος (βλ. σχετικά μ' αυτόν το διάλογο αλλά και τη λοιπή αρθρογραφία Α. Ανδρέου - Κ. Ανθόπουλος - Β. Δαγκλής 1990).

Ο διάλογος² στράφηκε στο σύνολο του γύρω από δύο άξονες, το «**πώς**» και το «**τι**».

¹ Παράλληλα υπήρξε και «εισαγωγή» δασκάλων από το εξωτερικό, κυρίως από την πρώην Γιουγκοσλαβία, στην Ελλάδα (βλ. πίνακα 5).

² Το κύριο χαρακτηριστικό αυτού του διαλόγου ήταν η συναισθηματική και η ιδεολογική φόρτιση η οποία

Το «πώς» αναφέρονταν στην παιδαγωγική-ψυχολογική και ιδιαίτερα στη διδακτική-μεθοδολογική κατάρτιση των φοιτητών των ΠΤ και το «τι» στην εξειδικευμένη γνώση πάνω στα γνωστικά αντικείμενα (μαθήματα) που θα εκαλούντο οι απόφοιτοι των Τμημάτων να διδάξουν στα σχολεία.

Το ζητούμενο σύμφωνα με τη λογική των διαλεγόμενων ήταν η σχέση μεταξύ του «πώς» και του «τι», καθώς και η ποσοτική τους εκπροσώπηση στα ΠΣ των ΠΤ.

Αυτό σημαίνει ότι το θέμα που καλούμαι εγώ σήμερα να αναπτύξω, είχε ήδη τεθεί και συζητηθεί, έστω και έμμεσα, δέκα χρόνια πριν. Λέγω δε έμμεσα, επειδή το θέμα της ειδίκευσης είχε τεθεί, στα πλαίσια του διαλόγου που ανέφερα, ως αναγκαιότητα απόκτησης εξειδικευμένων γνώσεων στα αντικείμενα που θα διδάξει ο δάσκαλος, χωρίς να γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στο αν αυτές οι γνώσεις πρέπει να καλύπτουν όλα τα γνωστικά αντικείμενα ή κάποιο κύκλο αντικειμένων. Βέβαια η ΔΟΕ είχε άποψη πάνω σ' αυτό το θέμα, σύμφωνα με την οποία ο δάσκαλος «θα πρέπει, παράλληλα, στις σπουδές του να παίρνει εξειδίκευση σε ορισμένους κύκλους μαθημάτων» (Μ. Παπαχρίστος, στο: Ανδρέου κ.ά. 1990, σ. 36).

Σύμφωνα με μια άλλη άποψη, την οποία είχα υποστηρίξει και εγώ προσωπικά (βλ. Δαμανάκης 1985), η ειδίκευση θα 'πρεπε να γίνεται μέσω ελεύθερου σχεδιασμού γνωστικών αντικειμένων.

Ας στραφούμε, όμως, τώρα στα Προγράμματα Σπουδών των ΠΤΔΕ για να δούμε πώς εξελίχτηκε το λεγόμενο «τι» στα δέκα χρόνια λειτουργίας των Τμημάτων.

2. Τα Προγράμματα Σπουδών των ΠΤΔΕ

Από τον πίνακα 1 φαίνεται ότι τα περιεχόμενα σπουδών που αναφέρονται στα σχολικά γνωστικά αντικείμενα (το λεγόμενο «τι») εκπροσωπούνται ικανοποιητικά σ' όλα τα ΠΤ. Στα Τμήματα μάλιστα Αθηνών, Αιγαίου, Θράκης, Κρήτης, Φλώρινας και Κύπρου αυτά υπερέχουν των Επιστημών της Αγωγής. Αντίθετα, τα Τμήματα Θεσσαλίας και Πατρών φαίνεται ότι δίδουν ιδιαίτερη έμφαση στις Επιστήμες της Αγωγής.

Αν λάβουμε υπόψη μας ότι η κατάρτιση στα σχολικά γνωστικά αντικείμενα, η διδακτική τους και οι πρακτικές ασκήσεις στα σχολεία καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος των ΠΣ, τότε συμπεραίνουμε ότι τα ΠΤ εστιάζουν τις προσπάθειες τους στην παροχή των απαραίτητων εφοδίων, τα οποία θα εξασφαλίσουν στους αποφοίτους τους μια επαγγελματική σταδιοδρομία στην εκπαίδευση (βλ. ΠΔ 320//83, αρθρ. 2, παρ. β).

Αυτός ο έντονος προσανατολισμός των ΠΣ στη σχολική πράξη αποτελεί μια κραυγαλέα αντίφαση, αν ληφθεί υπόψη ότι με τα σημερινά δεδομένα οι σημερινοί απόφοιτοι των ΠΤ δεν θα διοριστούν ποτέ στην εκπαίδευση.

Ο προσανατολισμός στην εκπαιδευτική πράξη δε σημαίνει βέβαια ότι η παρεχόμενη στους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς κατάρτιση ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις της εκπαίδευσης. Αρκεί μόνο να θυμηθούμε ότι και οι ΠΑ ήταν έντονα προσανατολισμένες στην εκπαιδευτική πράξη. Όμως, λόγω του εγκυκλοπαιδισμού που χαρακτήριζε τα προγράμματα τους, οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο και κατάργηση.

Το ερώτημα, λοιπόν, που τίθεται είναι, αν η παρεχόμενη στα ΠΤ γνώση, και ιδιαίτερα η γνώση που αφορά στα σχολικά γνωστικά αντικείμενα, είναι επιστημονική και εξειδικευμένη ή και εγκυκλοπαιδική, όπως και εκείνη των ΠΑ. Για να απαντήσουμε πλήρως το παραπάνω ερώτημα, πρέπει να γνωρίζουμε α) την επιστημονική κατάρτιση των μελών ΔΕΠ που διδάσκουν στα ΠΤ τα σχετικά αντικείμενα, β) το αναλυτικό περιεχόμενο

πολλές φορές οδήγησε σε προσωπικές αντεγκλήσεις. Αυτό είχε ως συνέπεια να θωρακιστούν οι δύο πλευρές έτσι ώστε να μην ακούν πλέον η μία την άλλη. Οι λόγοι που οδήγησαν σ' αυτή τη φόρτιση ανάγονται μάλλον στη νομή της εξουσίας στα Πανεπιστήμια.

κάθε γνωστικού αντικείμενου και γ) τη δυνατότητα ή μη των φοιτητών να ειδικευτούν σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα.

Οι παραπέρα αναλύσεις μου θα περιοριστούν στο τρίτο (γ) σκέλος. Δηλαδή, στη δυνατότητα των φοιτητών των ΠΤ να ειδικευτούν σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα.

Πίνακας 1: Κατανομή του περιεχομένου σπουδών στους τομείς:

α) παιδαγωγική κατάρτιση,
β) κατάρτιση σε σχολικά γνωστικά αντικείμενα,
γ) διδακτική-μεθοδολογία και πρακτικές ασκήσεις

ΠΤΔΕ	1		2		3		4	
	παιδαγωγική κατάρτιση		κατάρτιση σε σχολ. γνωστικά αντικείμενα		διδακτική-μεθοδολ. και πρακτικές ασκήσεις*		Σύνολο μονάδων	
	δ.μ.	%	δ.μ.	%	δ.μ.	%	δ.μ.	%
1. Αθηνών ¹	57	33,3	77	43,3	40	23,4	171	100
2. Αιγαίου	50	37,3	56	41,8	28	20,9	134	100
3. Θεσσαλίας	84	50	39	23,2	45	26,8	168	100
4. Θεσσαλονίκης	65	43	77 ³	51	9 ⁴	6	151+ΞΓ	100
5. Θράκης ^{***}	59	37,8	73	46,8	24	15,4	156+ΞΓ	100
6. Ιωαννίνων	60	41,7	57	39,6	27	18,7	144+ΞΓ	100
7. Κρήτης	60	41,7 ⁵	72	50	12	8,3	144	100
8. Πατρών	93	55	33	19,5	43	25,5	169	100
9. Φλώρινας	53	33,1	67	41,9	40	25	160	100
10. Κύπρου	30	25	55	45,8	35	29,2	120	100

* Σε ορισμένα Τμήματα, όπως π.χ. της Κρήτης, οι δ.μ. αναφέρονται μόνο στις πρακτικές ασκήσεις.

** ΞΓ = Ξένη Γλώσσα

1. Τομέας: Ψυχοπαιδαγωγική 57 δ.μ., Ανθρωπιστικών Σπουδών 36 δ.μ., Μαθ.+Φυσ. Επιστημών 38 δ.μ., Εβδομ. διδασκ. σε σχολεία 4 δ.μ. (βλ. ενδεικτικό πρόγραμμα 93/94).

2. Οι 16 δ.μ. προέρχονται από μικροέρευνες.

3. Σ' αυτές τις δ.μ. εμπεριέχονται και οι δ.μ. για τη διδακτική των γνωστικών αντικείμενων.

4. Αυτές οι δ.μ. αφορούν μόνο τα μαθήματα προετοιμασίας των πρακτικών ασκήσεων.

5. Σ' αυτά τα ποσοστά εμπεριέχονται και οι δ.μ. της διδακτικής-μεθοδολογίας.

6. Οι 5 δ.μ. προέρχονται από εργαστήρια.

*** Ο υπολογισμός των δ.μ. έγινε κατά προσέγγιση, σύμφωνα με το ενδεικτικό πρόγραμμα.

Προϋποθέτω δε, αν και δεν είναι αυτονόητο, ότι τα μέλη ΔΕΠ που διδάσκουν αυτά

τα γνωστικά αντικείμενα έχουν πλήρη επιστημονική κατάρτιση και ότι η γνώση που μεταδίδουν στους φοιτητές τους είναι επιστημονική.

2.1. Η ειδίκευση των φοιτητών στα ΠΤΔΕ

Από τον πίνακα 2 φαίνεται ότι στα ΠΣ των ΠΤΔΕ **Αθηνών, Αιγαίου και Πατρών** δεν προβλέπεται **καμιά μορφή ειδίκευσης** των φοιτητών σε σχολικά γνωστικά αντικείμενα. Βέβαια η παροχή της δυνατότητας συγγραφής πτυχιακής (διπλωματικής) εργασίας μπορεί να οδηγήσει σε ένα είδος ειδίκευσης. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το ΠΤΔΕ Πατρών, όπου οι φοιτητές έχουν τη δυνατότητα να συγγράψουν πτυχιακή εργασία και σε γνωστικό αντικείμενο του «Τομέα Γενικών Επιστημών» (Ο.Σ. 1993, σ. 36).

Υποχρεωτική ειδίκευση

Στα ΠΣ των ΠΤΔΕ **Θεσσαλίας, Θράκης, Ιωαννίνων και Φλώρινας** η ειδίκευση των φοιτητών είναι υποχρεωτική.

Ανάμεσα σ' αυτά τα Τμήματα ξεχωρίζει το ΠΤΔΕ Ιωαννίνων, γιατί είναι το μοναδικό Τμήμα στο οποίο η ειδίκευση επιχειρείται υποχρεωτικά μέσω του **ελεύθερου συνδυασμού** γνωστικών αντικειμένων³. Στο ΠΤΔΕ Θεσσαλονίκης η ειδίκευση επιχειρείται επίσης μέσω του συνδυασμού γνωστικών αντικειμένων, αλλά δεν είναι υποχρεωτική.

Στα άλλα Τμήματα η ειδίκευση επιχειρείται σε «**κύκλους μαθημάτων**» ή **κατευθύνσεις** όπως ονομάζονται στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλίας. Συγκεκριμένα, στο ΠΤΔΕ Θεσσαλίας οι φοιτητές έχουν να επιλέξουν μεταξύ των κατευθύνσεων: α) Αισθητικής Παιδείας και Έκφρασης, β) Σχολικής Υποστήριξης και γ) Ειδικής Αγωγής⁴. Όπως προκύπτει, όμως, από τα μαθήματα ειδίκευσης, δεν πρόκειται για αυστηρή ειδίκευση σε σχολικά γνωστικά αντικείμενα, αλλά σε τομείς της εκπαιδευτικής πράξης ή παιδαγωγικούς κλάδους.

³ Τα γνωστικά αντικείμενα που μπορούν να επιλέξουν και να συνδυάσουν ελεύθερα οι φοιτητές είναι: Επιστήμες της Αγωγής (διπλωματική εργασία), Αρχαιολογία, Βιολογία, Γλωσσολογία, Ιστορία, Κλασικές Σπουδές, Κοινωνιολογία, Λαογραφία, Πληροφορική, Φιλοσοφία, Φυσική και Χημεία (Ο.Σ. 1993, σ. 11).

⁴ Μαθήματα Επιλογής 7ου και 8ου Εξαμήνου:

Κατεύθυνση Αισθητικής Παιδείας και Έκφρασης: Εισαγωγή στις Εικαστικές Τέχνες (χειμ.), Ιστορία της Τέχνης (εαρ.), Θεατρολογία-Θεατρική παιδεία (εαρ.), Ορχηστρική και η διδακτική της (χειμ.), Βυζαντινή μουσική I, II (χειμ.+εαρ.).

Κατεύθυνση Σχολικής Υποστήριξης: Κλινική Ψυχολογία (χειμ.), Μαθησιακές δυσκολίες II (χειμ.), Ψυχολογία Ανάγνωσης και Γραφής (εαρ.), Δυναμική Ομάδας (εαρ.).

Κατεύθυνση Ειδικής Αγωγής: Ειδική Αγωγή II (εαρ.), Ψυχοπαθολογία της Εξέλιξης (χειμ.), Θεσμοί Ειδικής Αγωγής (χειμ.). Μέθοδοι Ενσωμάτωσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες (εαρ.) (Ο.Σ. 1993, σ. 50).

Πίνακας 2: Μορφές ειδίκευσης στα ΠΤΔΕ (βλ. επίσης πίνακα 4)

ΠΤΔΕ	υποχρεωτική ειδίκευση	ειδίκευση σε κύκλους μαθημάτων	ειδίκευση με συνδυασμό μαθημάτων	άτυπη-μη υποχρεωτική ειδίκευση	καμία ειδίκευση	πτυχιακή (διπλωματική) εργασία
1. Αθηνών	-	-	-	-	+	-
2. Αιγαίου	-	-	-	-	+	+
3. Θεσσαλίας	+	+	-	-	-	-
4. Θεσσαλονίκης	-	-	+	+	-	+
5. Θράκης	+	+	-	-	-	+
6. Ιωαννίνων	+	-	+	-	-	+
7. Κρήτης	-	+	-	+	-	+
8. Πατρών	-	-	-	-	+	+
9. Φλώρινας	+	+	-	-	-	+
10. Κύπρου	-	+	-	+	-	-

+ σημαίνει Ναι – σημαίνει Όχι

Στη Θράκη οι φοιτητές έχουν να επιλέξουν μεταξύ των «κύκλων»: α) «Ελληνικά», β) «Φυσικομαθηματικά» και γ) «Ειδική Αγωγή-Μειονοτικά σχολεία»⁵.

Στο ΠΤΔΕ Φλώρινας οι μαθητές μπορούν να επιλέξουν μεταξύ δύο «κύκλων ειδίκευσης»: α) Γλώσσα και κοινωνικές επιστήμες» και β) «Μαθηματικά και φυσικές επιστήμες» (βλ. Ο.Σ. 1992, σ. 9, 16 και 20). Οι «κύκλοι ειδίκευσης» συνδυάζονται με τα

⁵ Μαθήματα κύκλων ειδίκευσης:

Στ' Εξάμηνο, Ζ' Εξάμηνο, Η' Εξάμηνο:

Κύκλος Ελληνικών

Κύρια Ειδίκευση

1. Παιδική Λογοτεχνία Μ, 2. Ιστορία ΙΙ

1. Παιδική Λογοτεχνία ΙΙΙ, 2. Ψυχολογία και Λογοτεχνία

1. Ιστορία Νεοελληνικής Γλώσσας, 2. Κείμενα ορθόδοξης παράδοσης

Δευτερεύουσα Ειδίκευση

1. Παιδική Λογοτεχνία

1. Ιστορία Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

1. Λογοτεχνία

Κύκλος Φυσικομαθηματικών

Κύρια Ειδίκευση

1. Μαθηματικά Ειδίκευσης, 2. Αρχές Βιολογίας ΙΙ

1. Στοιχεία πληροφορικής-Μαθηματικά, 2. Στοιχεία Κοσμολογίας-Γεωλογίας

1. Πειράματα Χημείας, 2. Φυσική ειδίκευσης

Δευτερεύουσα Ειδίκευση

1. Ηλεκτρονικοί υπολογιστές

1. Χημεία Περιβάλλοντος

1. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Κύκλος Ειδικής Αγωγής-Μειονοτικά Σχολεία

Κύρια Ειδίκευση

1. Κλινική Ψυχολογία ΙΙ, 2. Ειδική Διδακτική Ειδικού Σχολείου

1. Ψυχοπαθολογία του παιδιού ΙΙ, 2. Διδακτική μεθοδολογία στο μειονοτικό σχολείο

1. Διαταραχές του λόγου, 2. Επαγγελματικός προσανατολισμός παιδιών με ειδικές ανάγκες

Δευτερεύουσα Ειδίκευση

1. Διδακτική μεθοδολογία στα μειονοτικά σχολεία

1. Ειδική αγωγή-Κοινωνική εργασία

1. Κλινική Ψυχολογία (ΟΧ 1991, σ. 18/19)

κατ' επιλογή υποχρεωτικά μαθήματα του ΠΣ⁶.

Άτυπη-μη υποχρεωτική ειδίκευση

Στα ΠΣ των ΠΤΔΕ **Θεσσαλονίκης, Κρήτης και Κύπρου** προβλέπεται μια άτυπη ειδικευση των φοιτητών.

Συγκεκριμένα, στο ΠΤΔΕ **Θεσσαλονίκης** οι φοιτητές έχουν τη δυνατότητα, με τα επιλεγόμενα μαθήματα του Β' κύκλου (οι κύκλοι είναι δύο, α) κύκλος Επιστημών της Αγωγής και β) κύκλος των ειδικών επιστημών και της διδακτικής τους), «να εμβαθύνουν στις ειδικές επιστήμες και τη διδακτική τους. Η εμβάθυνση μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: είτε με την εξειδίκευση σε ορισμένα απ' αυτά, θεωρώντας ότι η καλή γνώση της διδακτικής ορισμένων βοηθάει, δια μεταφοράς, και την αυτόνομη προσέγγιση της διδακτικής των άλλων αντικειμένων είτε με κατανομή των ωρών σε όσο το δυνατόν περισσότερο» (Ο.Σ. 1993, σ. 254).

Στο ΠΣ του ΠΤΔΕ **Κρήτης** «Συνιστάται στο φοιτητή που επιθυμεί να έχει μια άτυπη ειδικευση στη διδασκαλία μαθημάτων μητρικής γλώσσας στο δημοτικό σχολείο να πάρει μαθήματα ελεύθερων επιλογών του προγράμματος σπουδών από τη γνωστική περιοχή των Ανθρωπιστικών Επιστημών. Ανάλογα, ο φοιτητής που επιθυμεί την ειδίκευση αυτή στη διδασκαλία των Φυσιογνωστικών και Μαθηματικών να κάνει τις επιλογές του από τη γνωστική περιοχή των Θετικών Επιστημών και ο φοιτητής που επιθυμεί την ειδίκευση αυτή στη διδασκαλία των Κοινωνικών Σπουδών να πάρει τις ελεύθερες επιλογές του από τη γνωστική περιοχή των Κοινωνικών Επιστημών. Τις ελεύθερες επιλογές παίρνει ο φοιτητής από τις γνωστικές περιοχές των Παιδαγωγικών, Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών και Θετικών Επιστημών (Ο.Σ. 1993, σ. 56).

Η «άτυπη» ειδίκευση μπορεί, λοιπόν, να γίνει στους κύκλους ή στις «γνωστικές περιοχές» όπως ονομάζονται στο ΠΣ, α) «Ανθρωπιστικών Επιστημών», β) «Θετικών Επιστημών» και γ) «Κοινωνικών Επιστημών».

Αντίθετα η πτυχιακή εργασία πρέπει να εκπονηθεί στη γνωστική περιοχή των «Παιδαγωγικών Επιστημών».

Στο Τμήμα των Επιστημών της Αγωγής (ΤΕΑ) του Πανεπιστημίου Κύπρου οι «κύκλοι μαθημάτων» είναι τέσσερις: α) «Επιστήμες Αγωγής», β) «Διδακτική Μεθοδολογία και Πρακτική Άσκηση», γ) «Σπουδές περιεχομένου» και δ) «Μαθήματα Γενικής Μόρφωσης».

Ο τρίτος κύκλος αναφέρεται στα γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονται στο δημοτικό σχολείο. «Τα μαθήματα αυτά δίνουν την ευκαιρία στο φοιτητή να εμβαθύνει στο περιεχόμενο των διαφόρων μαθημάτων που διδάσκονται στο δημοτικό σχολείο/νηπιαγωγείο και ταυτόχρονα να επιλέξει ένα από τα μαθήματα αυτά για μερική ειδίκευση, ώστε να ενεργεί ως πρόσωπο αναφοράς στο μάθημα αυτό μέσα στη σχολική μονάδα στην οποία θα εργάζεται. Από τον κύκλο αυτό ο φοιτητής πρέπει να συμπληρώσει 43 δ.μ. που αποτελούν το 36% του προγράμματος σπουδών. Μαθήματα που αντιστοιχούν σε 25 δ.μ. είναι υποχρεωτικά. Τα υπόλοιπα μαθήματα είναι κατ' επιλογήν υποχρεωτικά (Ο.Σ. 1993, σ. 12).

⁶ Η Μαθήματα κατ' επιλογήν υποχρεωτικά

ΠΡΩΤΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Γλώσσα και Κοινωνικές Επιστήμες

Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία και Διδακτική τους

Ελληνική Ιστορία και Διδακτική της

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Μαθηματικά και Φυσικές Επιστήμες

Μαθηματικά και Διδακτική τους

Φυσικές Επιστήμες και Διδακτική τους

Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Ο.Σ. 1992, σ. 20)

Στο Τμήμα Επιστημών της Αγωγής Κύπρου η ειδίκευση είναι άτυπη και έχει προς το παρόν καθαρά θεωρητικό χαρακτήρα, αφού το Τμήμα λειτουργεί μόλις ένα έτος. Από την άλλη πλευρά στο ΠΣ υπογραμμίζεται η αναγκαιότητα για Εκπαίδευση ενός «πολυδύναμου εκπαιδευτικού».

«Συνεπώς το πρόγραμμα σπουδών πρέπει να καθιστά το φοιτητή ικανό να διδάσκει όλα τα θέματα του αναλυτικού προγράμματος του δημοτικού σχολείου ή του νηπιαγωγείου. Ταυτόχρονα το πρόγραμμα σπουδών αφήνει περιθώρια μερικής ειδίκευσης σ' έναν τομέα του σχολικού προγράμματος» (Ο.Σ. 1993, σ. 13).

Πριν προχωρήσω σε μια συνολική συζήτηση και αξιολόγηση της ειδίκευσης, όπως αυτή αποτυπώνεται στα ΠΣ των Τμημάτων, θεωρώ σκόπιμο να κάνω μια σύντομη αναφορά στη δυνατότητα συγγραφής πτυχιακής (διπλωματικής) εργασίας, δεδομένου ότι η διπλωματική εργασία οδηγεί το συγγραφέα σε εμβάθυνση, και μ' αυτή την έννοια σ' ένα είδος ειδίκευσης σ' ένα γνωστικό αντικείμενο.

2.2. Συγγραφή πτυχιακής (διπλωματικής) εργασίας

Από τον πίνακα 3 φαίνεται ότι στα ΠΣ των Τμημάτων **Αθηνών, Θεσσαλίας και Κύπρου** δεν προβλέπεται η συγγραφή πτυχιακής (διπλωματικής) εργασίας, ενώ στα υπόλοιπα Τμήματα, στα οποία προβλέπεται, είναι προαιρετική.

Με εξαίρεση τα Τμήματα **Ιωαννίνων και Κρήτης**⁷ στα οποία η διπλωματική εργασία πρέπει να αναφέρεται στις Επιστήμες της Αγωγής, στα λοιπά Τμήματα η πτυχιακή εργασία μπορεί να εκπονηθεί και σε άλλα, μη παιδαγωγικά, αντικείμενα.

Πιο συγκεκριμένα, στο ΠΤΔΕ **Αιγαίου** η διπλωματική εργασία αντιστοιχεί σε 12 δ.μ. που αφαιρούνται από το σύνολο των επιλεγόμενων μαθημάτων των δύο κύκλων». Δηλαδή του κύκλου των «Επιστημών της Αγωγής» και του κύκλου των «Ειδικών Επιστημών και της Διδακτικής τους» (Ο.Σ. 1992, σ. 32).

Στο ΠΤΔΕ **Θεσσαλονίκης** ο φοιτητής έχει τη δυνατότητα να εκπονήσει διπλωματική εργασία κατά ή μετά το 8ο εξάμηνο σπουδών, υπό την επίβλεψη μέλους ΔΕΠ του Τμήματος. «Κατ' εξαίρεση, μετά από απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, είναι δυνατή η εκπόνηση διπλωματικής εργασίας υπό την επίβλεψη μέλους ΔΕΠ άλλου Τμήματος, εφόσον το θέμα έχει σχέση με τα γνωστικά αντικείμενα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης και ο συγκεκριμένος Τομέας δεν καλύπτεται από μέλος ΔΕΠ ή Ειδικό Επιστήμονα του ίδιου Τμήματος. Η επιτυχής εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας καλύπτει 12 δ. μ., οι οποίες αφαιρούνται ανάλογα με τη φύση του θέματος από τα επιλεγόμενα μαθήματα του Α' και Β' κύκλου» (Ο.Σ. 1993, σ. 31).

Στη **Θράκη** η πτυχιακή εργασία ισοδυναμεί με 8 δ.μ. και αντικαθιστά ένα ΜΚΕ (Μάθημα Κύριας Ειδίκευσης) και δύο ΜΔΕ (Μαθήματα Δευτερεύουσας Ειδίκευσης) (Ο.Σ. 1991, σ. 20). Υπενθυμίζουμε ότι η ειδίκευση γίνεται σε τρεις κύκλους: α) Ελληνικά, β) Φυσικομαθηματικά και γ) Ειδική Αγωγή - Μειονοτικά σχολεία (στο ίδιο, σ. 18/19).

Στο ΠΤΔΕ **Ιωαννίνων** η διπλωματική εργασία μπορεί να εκπονηθεί μόνο στις Επιστήμες της Αγωγής και στην Παιδική Λογοτεχνία και αντικαθιστά ένα από τα τρία μαθήματα στο συνδυασμό μαθημάτων ειδίκευσης (Ο.Σ. 1993, σ. 10).

Στον Ο.Σ. **Κρήτης** δεν είναι αποσαφηνισμένες οι προϋποθέσεις για την εκπόνηση πτυχιακής εργασίας, αλλά αναφέρεται ότι «η εργασία αυτή είναι παιδαγωγικού χαρακτήρα» (Ο.Σ. 1993, σ. 42).

Στο ΠΤΔΕ **Πάτρας** η πτυχιακή εργασία μπορεί να εκπονηθεί «σε μάθημα που αναφέρεται σε γνωστικό αντικείμενο Τομέα του Τμήματος και σχετικό με τα μαθήματα που διδάσκονται σ' αυτό» (Ο.Σ. 1993, σ. 36). Οι Τομείς του Τμήματος Πατρών είναι: α) Παιδαγωγικής, β) Ψυχολογίας, γ) Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής

⁷ Στο ΠΤΔΕ Κρήτης δεν είναι ακόμα καθορισμένοι οι όροι συγγραφής της πτυχιακής εργασίας.

Πολιτικής και δ) Γενικών Επιστημών.

Στη **Φλώρινα**, τέλος, «ο φοιτητής έχει τη δυνατότητα να εκπονήσει διπλωματική εργασία, η οποία είναι προαιρετική και αναλαμβάνεται σε συνεργασία με τον υπεύθυνο διδάσκοντα. Η διπλωματική εργασία αντιστοιχεί σε 7 δ.μ. (5 δ.μ. από τις ελεύθερες επιλογές + 2 δ.μ. από το σχετικό κύκλο ειδίκευσης ή από το σχετικό συμπληρωματικό μάθημα ή από το σχετικό μάθημα παιδαγωγικής εμβάθυνσης). Αυτό σημαίνει ότι ο φοιτητής δεν μπορεί να αναλάβει διπλωματική εργασία και συγχρόνως να παρακολουθήσει μάθημα ελεύθερης επιλογής. Η ανάληψη διπλωματικής εργασίας προϋποθέτει τη σύμφωνη γνώμη του αρμόδιου διδάσκοντος» (Ο.Σ. 1992, σ. 17/18).

Υπενθυμίζουμε ότι οι «κύκλοι ειδίκευσης» στο ΠΤΔΕ Φλώρινας είναι α) «Γλώσσα και Κοινωνικές Επιστήμες» και β) «Μαθηματικό και Φυσικές Επιστήμες». Οι ελεύθερες επιλογές μπορούν να είναι από διάφορα αντικείμενα το δε «μάθημα παιδαγωγικής εμβάθυνσης» είναι από τις Παιδαγωγικές Επιστήμες. Επομένως, η διπλωματική εργασία αντικαθιστά μια ευρεία γκάμα μαθημάτων.

Πίνακας 3: Συγγραφή πτυχιακής (διπλωματικής) εργασίας

ΠΤΔΕ	υποχρεωτική	στις Επιστήμες της Αγωγής	σ' άλλο γνωστικό αντικείμενο
1. Αθηνών	δεν προβλέπεται	καθόλου ¹	
2. Αιγαίου	όχι	+	+
3. Θεσσαλίας	δεν προβλέπεται	καθόλου	
4. Θεσσαλονίκης	όχι	+	+
5. Θράκης	όχι	+	+
6. Ιωαννίνων	όχι	+ ²	-
7. Κρήτης	όχι	+	-
8. Πατρών	όχι	+	+
9. Φλώρινας	όχι	+	+
10. Κύπρου	δεν προβλέπεται	καθόλου	

+ σημαίνει Ναι – σημαίνει Όχι

1. Στον Ο.Σ. 1992, σ. 17 αναφέρεται ότι «Η Γ.Σ. του Τμήματος θα αποφασίσει για την εκπόνηση ή όχι διπλωματικής εργασίας».

2. Στις Επιστήμες της Αγωγής και στην Παιδική Λογοτεχνία.

3. Συζήτηση των δεδομένων, συμπεράσματα και προτάσεις

Συνοψίζοντας τα δύο πρώτα κεφάλαια της εισήγησης μου, τα οποία αναφέρονται στα αφηρητικά προβλήματα των ΠΤ και στα βασικά χαρακτηριστικά των ΠΣ αντίστοιχα, μπορούμε να καταλήξουμε στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

α) Η μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης συνοδεύτηκε από λάθη, όπως

- την ίδρυση ξεχωριστών Τμημάτων, Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών,
- την παράλληλη λειτουργία ΠΤ, από τη μία, και ΠΑ και ΣΝ, από την άλλη,
- την αρχική κηδεμόνευση των ΠΤ από τη γραφειοκρατία του ΥΠΕΠΘ,
- την ίδρυση πολυάριθμων Τμημάτων κ.λπ.

β) Οι συζητήσεις που έχουν γίνει μέχρι σήμερα γύρω από την αποστολή των ΠΤ χαρακτηρίζονται από μια ιδεολογική φόρτιση η οποία, όπως φαίνεται, συνδέεται και με την κατανομή της εξουσίας στα ΑΕΙ (βλ. το διάλογο μεταξύ Κρεμμύδα και Καζαμία στο ΒΗΜΑ).

γ) Κοινό χαρακτηριστικό των ΠΣ των ΠΤΔΕ είναι ότι αυτά αποτελούνται από τρία μέρη:

- Την παιδαγωγική-ψυχολογική κατάρτιση των φοιτητών,
- την κατάρτιση σε σχολικά-γνωστικά αντικείμενα και

- την διδακτική-μεθοδολογική κατάρτιση και τις πρακτικές ασκήσεις.

3.1. Μορφές ειδίκευσης

Αν εξαιρέσουμε τα Τμήματα Αθηνών, Αιγαίου και Πατρών, στα ΠΣ των λοιπών Τμημάτων προβλέπεται έμμεσα ή άμεσα, προαιρετικά ή υποχρεωτικά ειδίκευση των φοιτητών⁸.

Η ειδίκευση που προβλέπεται στα ΠΣ των λοιπών Τμημάτων μπορεί να εστιαστεί είτε στις Επιστήμες της Αγωγής είτε σε γνωστικά αντικείμενα και τομείς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η τελευταία μπορεί να συντελεστεί:

- είτε σ' ένα συγκεκριμένο «κύκλο μαθημάτων», όπως για παράδειγμα Ανθρωπιστικές Επιστήμες, Μαθηματικά και Φυσικές Επιστήμες,
- είτε μέσω του «ελεύθερου συνδυασμού γνωστικών αντικειμένων»,
- είτε, τέλος, σε «κατευθύνσεις», όπως π.χ. Σχολική υποστήριξη, Ειδική Αγωγή, Μειονοτικά Σχολεία Θράκης,

Διαπιστώνουμε, δηλαδή, ότι στα ΠΤΔΕ επιχειρούνται τρεις διαφορετικές μορφές ειδίκευσης. Θα μπορούσε κανείς να κάνει λόγο για τρία διαφορετικά μοντέλα ειδίκευσης, τα οποία θα πρέπει, όμως, να τα αντιμετωπίσουμε μάλλον ως θεωρητικά μοντέλα, δεδομένου ότι από τη μια δεν εφαρμόζονται υποχρεωτικά και με συνέπεια στα Τμήματα και από την άλλη δε γνωρίζουμε την πρακτική τους αξία.

Σχετικά με την ειδίκευση σε «κύκλους μαθημάτων» ή σε «επιλεγμένα αντικείμενα» ανεξάρτητα από κύκλους (ελεύθερος συνδυασμός) εκτιμώ ότι το δεύτερο μοντέλο είναι καταλληλότερο για τους ακόλουθους λόγους:

- Αφήνει ελεύθερο το φοιτητή να επιλέξει τα αντικείμενα ειδίκευσης (2-3) ανάλογα με τα ενδιαφέροντα του και τις κλίσεις του.

- Η ειδίκευση και η με αυτήν συνδεδεμένη μάθηση δεν μπορούν παρά να είναι παραδειγματικές. Δηλαδή, η γνώση που αποκτά ο φοιτητής σε ζητήματα επιστημονικής προσέγγισης ενός γνωστικού αντικειμένου, καθώς και σε ζητήματα διδασκαλίας του αντικειμένου μπορεί να μεταφερθεί, στη συνέχεια, και σε άλλα αντικείμενα.

- Τέλος, η ειδίκευση σε «κύκλους μαθημάτων» (π.χ. Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία, Βιολογία, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση) εγκυμονεί τον κίνδυνο του εγκυκλοπαιδισμού, που χαρακτηρίζει τα Π.Σ. των Π.Α.

Σχετικά με τον **εγκυκλοπαιδισμό** θεωρώ αναγκαία την ακόλουθη επισήμανση. Το αίτημα για έναν «πολυδύναμο» δάσκαλο αποτελεί μια μορφή επιβίωσης του «εγκυκλοπαιδισμού». Αν θέλουμε ένα δάσκαλο που να είναι σε θέση να διδάσκει όλα τα γνωστικά αντικείμενα στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού ή σ' ένα ολιγοθέσιο σχολείο, τότε θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε την κατάρτιση του επίσης ως μια μορφή ειδίκευσης.

Σε ό,τι αφορά, τέλος, την ειδίκευση σε **κατευθύνσεις**, δηλαδή σε συγκεκριμένους παιδαγωγικούς ή εκπαιδευτικούς τομείς, και όχι σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα,

⁸ Τα Τμήματα Αθηνών και Πατρών έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό. Και τα δύο Τμήματα διαθέτουν ήδη Τομείς, από τους οποίους οι φοιτητές οφείλουν να δηλώσουν συγκεκριμένο αριθμό μαθημάτων.

Η κατανομή των μαθημάτων στους Τομείς είναι η ακόλουθη:

ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Αθηνών:	
Α' Τομέας Παιδαγωγικής	14 μαθήματα
Β' Τομέας Ψυχολογίας	10 μαθήματα
Γ' Τομέας Κοινων. της Εκπαίδευσης και Εκπ. Πολιτικής	7 μαθήματα
Δ* Τομέας Γενικών Επιστημών	11 μαθήματα
(Ο.Σ. 1993, σ. 36)	

Η παραπάνω κατανομή, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι στο ΠΤΔΕ Αθηνών δεν προβλέπεται ούτε συγγραφή διπλωματικής εργασίας ούτε και ειδίκευση και στο ΠΤΔΕ Πατρών δεν προβλέπεται ειδίκευση, δημιουργεί την υποψία ότι η διαμόρφωση του ΠΣ έχει επηρεαστεί από τις ισορροπίες μεταξύ των Τομέων.

θεωρώ σκόπιμο να υπογραμμίσω ότι αυτή θα πρέπει, κατά κανόνα, να ακολουθεί μετά τη βασική κατάρτιση και την ειδίκευση σε «κύκλους μαθημάτων» ή συγκεκριμένα, «επιλεγμένα μαθήματα».

Η ειδίκευση στη διδασκαλία της ελληνικής ως «δεύτερης γλώσσας» στα μειονοτικά σχολεία της Θράκης, για παράδειγμα, θα πρέπει να γίνει μετά την ειδίκευση στην ελληνική γλώσσα και τη διδασκαλία της.

Εκτός τούτου, όμως, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η ειδίκευση στις λεγόμενες «κατευθύνσεις» -όπως «Ειδική Αγωγή», «Σχολική Υποστήριξη», «Μειονοτικά Σχολεία»- ισοδυναμεί με ειδίκευση σε συγκεκριμένους κλάδους της Παιδαγωγικής. Ορθότερο, επομένως, είναι να κάνουμε λόγο για ειδίκευση σε **κλάδους της Παιδαγωγικής**, αντί σε κατευθύνσεις.

Υπενθυμίζω ότι η ειδίκευση σε κλάδους της Παιδαγωγικής είναι επιβεβλημένη, δεδομένου ότι τα ΠΤ έχουν ως αποστολή: «Να καλλιεργούν και να προάγουν τις Παιδαγωγικές Επιστήμες, με την ακαδημαϊκή και την εφαρμοσμένη διδασκαλία και έρευνα» (Π.Δ. 320/82, αρθ. 2, παρ. α).

Αυτή επιχειρείται σ' όλα τα Τμήματα μέσω της εκπόνησης διπλωματικής (πτυχιακής) εργασίας, η οποία όμως δεν είναι υποχρεωτική ούτε σ1 ένα από τα λειτουργούντα ΠΤΔΕ.

Συνοψίζοντας και κατηγοριοποιώντας τις μορφές ειδίκευσης θα μπορούσε κανείς να καταλήξει στην εικόνα που μας παρέχει ο πίνακας 4.

σε παιδαγωγικούς κλάδους	Ειδίκευση	στη διδασκαλία γνωστικών αντικειμένων
α) Ειδική Αγωγή		α) σε «κύκλους μαθημάτων»
β) Εκπαίδευση «μειονοτικών» μαθητών		β) σε «επιλεγμένα γνωστικά αντικείμενα» (ελεύθερος συνδυασμός)
γ) Εκπαίδευση αποδήμων και παλιννοστούντων		γ) σε εξειδικευμένες μορφές διδασκαλίας π.χ. διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης και ως δεύτερης γλώσσας
δ) Παιδαγωγική Συμβουλευτική κ.λπ.		

3.2. Συμπεράσματα και προτάσεις

Συνοψίζοντας τις μέχρι τώρα αναλύσεις μπορούμε να συμπεράνουμε ότι σχεδόν σ' όλα τα ΠΤΔΕ επιχειρείται μια ειδίκευση των φοιτητών, έστω και σε μια άτυπη και χαλαρή (για να μην πούμε ρευστή) μορφή.

Η επιχειρούμενη ειδίκευση δεν θα μπορούσε ίσως να είναι αυστηρότερη, δεδομένου ότι αυτή δεν είναι θεσμοθετημένη και κατά συνέπεια δεν έχει καμιά ιδιαίτερη σημασία για την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων.

Όμως, οι σχετικές εμπειρίες που έχουν σωρευτεί στη δεκαετία λειτουργίας των Τμημάτων μπορούν να αξιολογηθούν και να αξιοποιηθούν κατάλληλα σε μια μελλοντική - και όπως φαίνεται αναγκαία- θεσμοθέτηση της ειδίκευσης των φοιτητών στα ΠΤΔΕ.

Βέβαια, αυτή θα πρέπει να μελετηθεί προσεκτικά για να ενταχθεί σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών.

Σ' αυτή την κατεύθυνση θα αναπτύξω μερικές σκέψεις, οι οποίες έχουν περισσότερο το χαρακτήρα ερεθισμάτων για συζήτηση και λιγότερο το χαρακτήρα μιας πρότασης.

Τα συνθετικά στοιχεία της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών σ' όλες τις ανεπτυγμένες χώρες είναι η παιδαγωγική κατάρτιση στην πλατιά έννοια του όρου -δηλαδή, η παιδαγωγική, ψυχολογική και διδακτική-μεθοδολογική κατάρτιση- και η κατάρτιση στο γνωστικό αντικείμενο ή αντικείμενα που καλείται ο εκπαιδευτικός να διδάξει.

Αντίθετα, στην Ελλάδα οι εκπαιδευτικοί τόσο της πρωτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι μονόπλευρα καταρτισμένοι. Στους πρώτους κυριαρχεί η παιδαγωγική κατάρτιση και στους δεύτερους η κατάρτιση σ' ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο.

Στις λεγόμενες «καθηγητικές σχολές» το αποκλειστικό περιεχόμενο των ΠΣ ήταν και συνεχίζει να είναι η παροχή γνώσεων σε μια συγκεκριμένη επιστήμη.

Στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες οι δάσκαλοι αποκτούσαν ορισμένες παιδαγωγικές, διδακτικές και μεθοδολογικές γνώσεις εμποτισμένες με μια μεγάλη δόση ιδεολογίας (κατά κανόνα ελληνοχριστιανικής) και συνδυασμένες με μια σειρά από εγκυκλοπαιδικές γνώσεις, σχετικές με τα γνωστικά αντικείμενα του Αναλυτικού Προγράμματος του Δημοτικού σχολείου.

Αυτή η μορφή εκπαίδευσης δεν είχε επιστημονικό χαρακτήρα και υστερούσε από κάθε άποψη. Βέβαια, η παιδαγωγική κατάρτιση συγκρινόμενη με την ειδίκευση ήταν πιο ικανοποιητική.

Με την κατάργηση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και την ίδρυση των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης, στα Πανεπιστήμια εγκαινιάστηκε μια νέα εποχή για την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Όπως δε έδειξαν οι αναλύσεις μας, στα ΠΤ επιχειρείται ένας συνδυασμός της παιδαγωγικής κατάρτισης και της ειδίκευσης, εκκρεμεί όμως η θεσμοθέτηση της δεύτερης.

Αντίθετα, στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εκκρεμεί η θεσμοθέτηση της παιδαγωγικής κατάρτισης.

Η ρύθμιση των δύο παραπάνω εκκρεμοτήτων θα αποτελούσε ένα σημαντικό μεταρρυθμιστικό μέτρο στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, αλλά δε λύνει το συνολικό πρόβλημα.

Η σύζευξη της παιδαγωγικής κατάρτισης με την ειδίκευση σε κάποιο/α γνωστικό/ά αντικείμενο/α, έτσι ώστε να αποτελούν και οι δύο ουσιώδη συστατικά στοιχεία της επαγγελματικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών, δεν μπορεί να άρει μια κεφαλαιώδη αντίφαση η οποία προέκυψε στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα μετά τη θεσμοθέτηση της ενιαίας 9χρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Το θέμα της ενιαίας υποχρεωτικής εκπαίδευσης είναι βέβαια πολυσύνθετο και πολυδιάστατο και δεν είναι το αντικείμενο της εισήγησής μου. Όμως, μια από τις διαστάσεις του είναι η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών που έχουν την ευθύνη για την ενιαία υποχρεωτική εκπαίδευση. Μ' αυτή την έννοια η ενιαία υποχρεωτική εκπαίδευση άπτεται άμεσα του θέματος της εισήγησής μου.

Αν δεχτούμε ότι ο εκπαιδευτικός είναι, μετά το μαθητή, ο σημαντικότερος παράγοντας κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας (αυτή η παραδοχή αποτελεί κοινό τόπο στην Παιδαγωγική από τον περασμένο αιώνα), τότε ενιαία υποχρεωτική εκπαίδευση χωρίς ενιαία εκπαίδευση των εκπαιδευτικών δεν νοείται.

Οι προσπάθειες ενιαιοποίησης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης μέσα από την ενιαιοποίηση των Αναλυτικών Προγραμμάτων του Δημοτικού και του Γυμνασίου -όπως αυτή προβλέπεται στο Ν. 1566/85, αρθ. 1, παρ. 3γ- δεν πρόκειται να φέρουν τα αναμενόμενα και επιθυμητά αποτελέσματα, αν οι εκπαιδευτικοί που θα υλοποιήσουν τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα δε διαθέτουν, με τη σειρά τους, μια ενιαία παιδαγωγική, διδακτική και γνωστική αντίληψη. Το **υποχρεωτικό και ενιαίο** της 9χρονης εκπαίδευσης δεν μπορεί να αφήσει ανεπηρέαστη την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών.

Συμπερασματικά μπορούμε, λοιπόν, να υποστηρίξουμε ότι το ζητούμενο σήμερα είναι η μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και των δύο βαθμίδων στην κατεύθυνση της, όσο το δυνατό περισσότερο, ενιαιοποίησής της.

Στα πλαίσια μιας τέτοιας μεταρρύθμισης μπορούν να επιλυθούν αρκετά χρονίζοντα ή και νέα προβλήματα, όπως για παράδειγμα το πρόβλημα της σύζευξης της παιδαγωγικής κατάρτισης και της ειδίκευσης στη διδασκαλία συγκεκριμένων γνωστικών αντικειμένων.

Στα πλαίσια μιας ενιαίας αντιμετώπισης της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών θα μπορούσε η μεν παιδαγωγική κατάρτιση να παρέχεται για όλους τους εκπαιδευτικούς στις Παιδαγωγικές Σχολές (ή Σχολές των Επιστημών της Αγωγής) η δε ειδίκευση σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα στις αντίστοιχες σχολές (π.χ. Φιλοσοφική Σχολή και Σχολή Φυσικών Επιστημών),

Μια τέτοια ρύθμιση θα προφύλαγε και τα ΠΤΔΕ από τον κίνδυνο μετατροπής τους σε ένα είδος νέων ΠΑ, όπου θα εκπροσωπούνται όλες οι επιστήμες.

Η ενιαία αντιμετώπιση της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και των δύο βαθμίδων θα προλάμβανε επίσης διαφαινόμενες συνδικαλιστικές συγκρούσεις που συνδέονται με έναν πιθανό διαχωρισμό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε δύο «κύκλους σπουδών» και με την εισαγωγή ειδικευμένων δασκάλων στο δεύτερο απ' αυτούς.

Κλείνοντας, λοιπόν, την εισήγησή μου, προτείνω το θέμα της ειδίκευσης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να συζητηθεί στα πλαίσια μιας συνολικότερης και ενιαίας αντιμετώπισης της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και των δύο βαθμίδων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 5: Αδιόριστοι Δάσκαλοι και Νηπιαγωγοί*

έτος αποφ.	αποφ. ΠΑ	αποφ. ΠΤΔΕ	αποφ. ΣΝ	αποφ. ΠΤΝ	αποφ. δασκ.	εξωτερ. νηπιαγ.	Σύνολο δασκ.	νηπιαγ.
1986	1033	-	1068	-	353	20	1386	1088
1987	6029	-	1653	-	63	51	6092	1704
1988	3622	407	523	382	399	77	4428	982
1989	885	384	139	344	108	296	1377	779
1990	206	879	39	289	1000	114	2085	442
1991	91	921	31	812	201	38	1213	881
1992	49	1136	31	906	19	6	1204	943
1993								
Σύνολο							17785	6819

* Διοριστέοι κατ' έτος: Δάσκαλοι 1.100-1.200, Νηπιαγωγοί 300-350

Βιβλιογραφία:

Ανδρέου Αποστόλης-Ανθόπουλος Κώστας-Δαγλής Βασίλης: Παιδαγωγικά Τμήματα 1983-1989. Κείμενα-προγράμματα σπουδών ΑΠΘ Παιδαγωγικό Τμήμα ΔΕ, Τεκμηρίωση ΙV Θεσσαλονίκη 1990.

Δαμανάκης Μιχάλης: Παιδαγωγικά Τμήματα. Προγράμματα Σπουδών και Οργάνωση, στο περιοδ. «Σύγχρονη Εκπαίδευση», τ. 24/85 (σ. 89-95).

Καζαμίας Ανδρέας: Σ υ ν α ι ρ ε σ η - ό χ ι αντίθεση (1). Εφ.: Το ΒΗΜΑ. 5 Οκτωβρίου 1984. Καζαμίας Ανδρέας: Συναίρεση-όχι αντίθεση (2). Εφ.: Το ΒΗΜΑ. 6 Οκτωβρίου 1984. Κοσμόπουλος Αλέξανδρος: Παιδαγωγικά Τμήματα και Σπουδές. Εφ.: Το ΒΗΜΑ. 25 Ιουλίου 1984.

Κρεμμυδάς Βασίλης: Παιδαγωγικά Τμήματα και Σπουδές. Εφ.: Το ΒΗΜΑ της Κυριακής. 1 Ιουλίου 1984.

Κρεμμυδάς Βασίλης: Παιδαγωγικός βιασμός. Εφ.: Το ΒΗΜΑ. 4 Αυγούστου 1984.

Κρεμμυδάς Βασίλης: Οι γνώσεις και τα αυτονόητα (1). Εφ.: Το ΒΗΜΑ. 16 Οκτωβρίου 1984.

Κρεμμυδάς Βασίλης: Οι γνώσεις και τα αυτονόητα (2). Εφ.: Το ΒΗΜΑ. 17 Οκτωβρίου 1984.

Παπαχρήστος Μενέλαος: Οι δάσκαλοι, τα σχολεία και οι μαθητές. Εφ.: Το ΒΗΜΑ, 13 Ιουλίου 1984.

Οδηγοί Σπουδών των ΠΤΔΕ

1. Αθηνών, έτος 1992 και 1993

2. Αιγαίου, έτος 1992

3. Θεσσαλίας, έτος 1993

4. Θεσσαλονίκης, έτος 1993

5. Θράκης, έτος 1991

6. Ιωαννίνων, έτος 1993

7. Κρήτης, έτος 1993

8. Πατρών, έτος 1993

9. Φλώρινας, έτος 1992

10. Τμήμα Επιστημών Αγωγής Κύπρου, έτος 1993 1919/σ. 209-210 Τσίγκας